

NÉHÁNY DOKUMENTUM, NÉMI KOMMENTÁRRAL ÉS KONKLÚZIÓVAL

BOSNYÁK ISTVÁN

„... a körülmények nemcsak korlátozzák a cselekvési lehetőségeket, hanem meg is szabják, hogy az emberek mit akarnak a gyakorlatban tenni. Az emberi kívánságokat, célokat, eszményeket körülményeik határozzák meg; az, amit igazán meg akarunk tenni, az mind azokból a körülményekből származik, amelyek között ez a kívánság megszületett.

... az emberek megválaszthatják és elhatározhatják, hogy adott körülmények között mit tehetnek, azt azonban már nem választhatják meg és határozhatják el, hogy milyen lesz cselekedetük hatása. Az emberek azzal a szándékkal cselekedhetnek, hogy bizonyos hatásokat idézzenek elő, az viszont, hogy ezek a hatások valóban megvalósulnak-e vagy pedig valami egészen más történik, az nem a cselekvési szándéktól, hanem magától a cselekvéstől és azoktól a körülményektől függ, amelyek között a cselekvést végrehajtották.
(M. Cornfort: *A nyílt filozófia és a nyílt társadalom, 1968*)

A *Híd* körkérdése arra a valószerű feltételezésre alapul, hogy immár megértek azok a gondolkodási föltételek, amelyek lehetővé teszik a jugoszláviai magyarság jelene és jövője létkérdéseinek meghatározását, mai helyzetének és jövőbeni lehetőségeinek számbavételét, társadalmi és történelmi körülményeinek s néplélektani állapotának átgondolását, s mindebből következően az ésszerű történelmi választás – „a legcélravezetőbb utak”, „az életet biztosító viselkedés- és gondolkodásmodell” – keresését.

E mindenképpen fontos és hasznos gondolati köztevékenység, értelmiségi közmunka azonban nemcsak mára lett égetően sürgető, hanem azzá vált valójában már jó fél évtizeddel ezelőtt is, a nevezetes „joghurtforradalom” évében. Igaz viszont, hogy az útkereső, az adottságokat transzcendálni igyekvő gondolati közmunkáinknak eleddig jobbra csak érlelődtek a pozitív előfeltételei, éretté azonban (ha nem túl éretté is?) csak mostanában váltak, miként erről a vajdasági magyar értelmiségi kerekasztal összehívása is tanúskodik.

Le nem tisztult, sok vonatkozásban konfúzus közösségi léthelyzetben természetesen nehezebb és egyénileg kockázatosabb is közügyekről nyílt szintéren gondolkodni, semmint a legalább valamelyest letisztult és egyértelműbbé vált adottságok közepette. Amikor is nem csupán a racionális helyzetfölismerésnek meg a (közel)jövő fatális félreismerésének a kockázata kisebb, de a másnapi bölcsesség, a postfestum-okosság és „vizionáriusság” lehetősége is jóval-jóval nagyobb.

Nos, mindezek ellenére úgy próbáltam eleget tenni a *Híd* megtisztelő fölkerésének, hogy visszamenőleg, a szóban forgó teljes fél évtizedre vonatkozóan újra „kitergeti”, időrendbe sorakoztatva, azokat a fontosabb írásbeli megnyilatkozásait, amelyek révén a mai körkérdés dramatikus témájáról igyekezett hangosan gondolkodni tegnap és tegnapelőtt is. Pörén, didergőn, olykor zavarodottan állva ki több ízben is a pannon-balkáni kisebbségtörténet majdani morális és politikai ítéelőszéke elé.

1.

MERRE? TOVÁBB?

A „joghurtforradalmat” követően elsőként a Beszédes István szerkesztette *Új Symposium* szervezett hasonló körkérdést 1989 őszén *Merre tovább?* címen, egyebek közt arra kérve választ „a jugoszláviai magyar kultúra valamennyi jelentős képviselőjétől”, hogy „hogyan értékeled a jugoszláviai (vajdasági stb.) magyarság jelenlegi helyzetét? Melyek azok a gondok, amelyek sürgős megoldást igényelnek? Vannak-e pozitív alternatívák?”, és hogy „alkotó emberként, a magad tudományos, művészeti vagy közéleti szakterületén hogyan szembe-szűlsz ezekkel a kérdésekkel?” (Vö.: *Új Symposium*, 1989/9., 2. p.)

Kivételesen épp így: alkotóként, irodalmárként kíséreltem meg választ adni egy, a „joghurtforradalommal” kiprovokált versciklusával, a kisebbségi kérdést Ady Endre ún. magyarságversei révén aktualizáló parafrázisaival. (Vö.: *Merre? Tovább? Új Symposium*, 1990/1–2, 13–14. p.)

E tucatnyi Ady-variáció első darabja valójában az *Új Symposium* ankétjának első kérdésére, a vajdasági magyarság akkori helyzetére rímél rá „kegyetlen”, „adys” kritizizmussal. Engedtesék meg az idézése:

A HÓKÖLÉS NÉPE

Ez a hókölő küzdelmek népe
s mosti lapulása is rávall
midőn a Megtörtént Nagyok kíméletlensége
rásuhintott ismét szijostorával.

Mindig is ilyen volt itt lenn a Délen:
 magának, másnak, minden igának barma;
 sose harcolt még saját harcot végig,
 csak ha más is úgy akarta.

Erőt mutatnak neki: erő előtt kussol,
 vertnek született, meghunyászkodónak;
 önmagát feledi önvesztően egyre,
 sose szegez erőt az erővel szembe.

Pannon urai így nevelték mindig:
 nem rúgni vissza, csak sziszegni gyáván;
 ma is ezt teszi, mintha nem tudná:
 az a *szijostor* itt is csattant, az ő hátán!

A ciklus záródarabja viszont az ankét másik főkérdésére, a „pozitív alternatívák” kérdésére próbál szubjektív választ adni, a modellvers (*A magyar Mese-siások*) tömény, zárt székszísét nyílt, oldottabb kételyre, a teljes értelmiségi tehetetlenség diszkrét megkérdőjelezésére váltva át:

A PANNON VÉGVÁRIAK

ezerszer is meghalnak
 s üdve sincs itt a Keresztnek
 mert semmit se tehetnek
 – mert semmit se tehetnek? –
 a pannon végváriak

(A teljes ciklust, *Szép pannon sors* címen, vö.: *Kis éji Ady-breviárium*, JMMT, 1993; a „semmit se tehetnek?” *praktikus* személyi konzekvenciájának levonását viszont vö. a Jugoszláviai Magyar Írástudók Fóruma, azaz későbbi szóhasználatlaltal: a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság létrehozására tett indítvánnyal. In: *Önmagunk nyomában*. A JMMT évkönyve 1990–1993).

2.

RÉGIÓK EURÓPÁJA, AHH!

Az *Új Symposion*éhoz hasonló újabb ankétot a *Magyar Szó* szervezte 1991 de-
 rekán *Sorsunkról, magunkról* címen, ezt várva a résztvevőktől: „Sorozatunk révén
 választ szeretnénk kapni azokra a kérdésekre, mi a véleményük a jugoszláviai
 magyar értelmiségieknek az itt élő magyarság helyzetéről, sorsáról, annak alaku-
 lásáról, továbbá mit gondolnak és éreznek e tekintetben fontosnak.”

Erre az alábbi, a kérdést tágabb európai összefüggésekben firtató töprengéssel válaszoltam:

A jó öreg, megújulni készülő (vagy netán csak megújhodást mímelő?) kontinensünk alig kecmergett ki szépséges régi illúziójából, a két domináns társadalmi és államrendszer lehetséges békés koegzisztenciájának hitéből, s máris születőben az új, nem kevésbé szépséges illúzió: az európai régiók egyetemesen harmonikus, tartós koegzisztálásának hitvallása.

Egyféleképp természetes és szükségszerű is e két, önmagában egyaránt emberséges közhit fölcserélődése, egymást váltása, hisz nyilvánvalóan nemcsak az egyén, de a közösség sem tud meglenni újabb és újabb hitek és hitformák nélkül ma sem, az egyébként úgyszintén hitelemnek is tekinthető, jó előre mitizált Huszonegyedik Század előestéjén sem . . .

Az egymáshoz állítólag gazdasági, szociális, politikai, civilizatorikus, jogi, erkölcsi és minden más vonatkozásban közeledni és békésen együttműködni óhajtó régiók nagy része azonban köztudottan vegyes etnikumú. Márpedig, ha az egységesülés minden egyéb lehetséges gátló körülményétől, fékező determinánsától eltekintünk is, önmagában ez is eléggé ösztönző ok arra, hogy az intíme is oly szépségesnek talált új hit megvalósíthatóságával szembeni kételeyeink felmerüléseinek pillanataiban ismételten föltegyük a kérdést: Mik is a *valóságos*, nem csupán vágybeli kilátásai a tartós összeurópai etnikai harmónia kibontakozásának ott és akkor, ahol és amikor e harmónia valóra váltásának eddig vallott marxista-szocialista-internacionalista koncepciója, legalábbis jó időre, meddőnek bizonyult?

Ami e kilátással/kilátástalansággal kapcsolatban ma, az aktuális jelenben oly nyilvánvalóan látszik, hallatszik, s dörög és füstölög is, sajna, az együttvéve csakis annak a tanúsága lehet, hogy kontinensünk állítólag őszintén, humánusan, erkölcsösen stb. egységesülni óhajtó, tehát interetnikai vonatkozásban is békésen harmonizálódni kisebb-nagyobb régióin belül, saját önkörükben nem-hogy csillapulna, de vészes ütemben tovább folytatódik, sőt egyre hevül is a sok évszázados/évezredes demográfiai viadal.

S e küzdelem hevében – szűkebb és tágabb környezetünkben s a távolabbi, kelet-közép-európai és eurázsiai térségeken egyaránt – dicső régióink fanatikus hévvel újítják fel ősrégi interetnikai atavizmusaikat, tépik fel a kölcsönös történelmi sérelmek ötven-, száz- vagy éppen ezeréves sebeit, s adnak és kapnak is garmadával új sebeket a sokféle – publicisztikai, historiográfiai, pártpolitikai, gazdasági s egyre gyakrabban fegyveres – háborúikban.

Ahelyett tehát, hogy tényleges gazdasági, népjóléti, politikai, művelődési és egyéb megújhodásuk, általános társadalmi metamorfózisuk elodázhatatlan bokros teendőire összpontosítanának és legalább részben megújult létvalósággal sietnének az új földi Paradicsom, az egyelőre még csak mitizált formájában létező Új Európa felé, kontinensünk keleti, déli és középső régiói mintha csak versengnének abban, hogy felemás és áltreformjaik leplében s az egyre szemérmertlenebbül vállalt nyílt interetnikai konfliktusaikkal egyetemben kinek is si-

kerül előbb besurrannia, valósággal belopnia és áthazudnia magát – ama Új Európába! (Ahol, mellest, egy-két-három vagy egynéhány tucat interetnikai ősellentét egyelőre még ugyancsak hiába vár egy új hitvallás praktikus gyógyírjára . . .)

Ami a szóban forgó, demográfiai-interetnikai harmónia nem csupán idealizált-mitizált, de emberien viszonylagos, összeurópai távlatait tekintve is oly kétségbeejtően hitromboló, az annak a nyilvánvalósága, hogy dicső „újeurópeér” régióink olyan átfogó és gyökeres interetnikai környezetszennyezést folytatnak nap mint nap, hogy évtizedekre jó előre szinte fatálisan bemooskoltják és megfertőzik saját vegyes etnikumú és soknyelvű kiskirályságaik éppen hogy csak megszületett vagy serdülő, ám eszmélés helyett máris nacionálszovinizmusokba révülő ifjúságát is. A fiatal nemzedékeket, amelyek még az esetben is, ha netán sikerül is Honatyáinknak a besurranás/belopakodás ama bűvös új-európai Aranykapun, egész életre szóló s aztán fira-unokára tovább hagyományozódó mételtyként viszik magukkal és magukban saját legterhesebb regionális örökségüket: az Ősellenség, a Történelmi Ősvétség, az Örökös Kizsákmányoltság, a Velünk és csakis Velünk, vagyis a Makulátlanokkal, az Igazakkal, az Ártatlanul Szenvedőkkel szembeni Genocídium és miegymás mítoszát.

Holott a régiók csakugyan közeledhetnek egymáshoz, s külső – politikai – valóságukban talán eggyé is válhatnak majd a jó öreg, megújulni készülő (vagy megint csak megújulást mímelő?) Európánkban is; de mit ér majd mindez, ha a belső, *emberi* együttlét egy-egy soknépű és többnyelvű régióban továbbra is nemcsak látszólagos, de elviselhetetlen is marad? (Vö.: Régiók Európája, ah! *Magyar Szó*, 1991. augusztus 2., 14. p.)

3.

MAGUNKRA MARADTUNK?

Nyílt levél Friedrich Annához

Kedves Anna, nagy érdeklődéssel és együttérzéssel olvastam múlt vasárnapi vezércikkét, amely helyzetünk drámájának elsősorban társadalmi és demográfiai vonatkozásait domborította ki. S közben ugyanennek a drámának művelődési dimenzióira is gondoltam, még közelebbről arra a Művelődési Társaságra is, amelynek Ön ugyancsak alapító tagja.

Emlékszik? Valójában mi már másfél évvel ezelőtt is *légszomjtól szenvedve* hoztuk össze ezt a virtuális szellemi közösséget, voltaképpen könnyűszerrel, különösebb előrelátás nélkül is ráérezvén, ráhibázzván arra, hogy a Muravidéket, Szlavóniát, Baranyát, Bácskát, Bánátot s talán még Szerémség egy-két nyelvszigetét is művelődéstörténeti meg anyanyelvi valóságában is még feszebben magunkhoz kell ölelni, mert – amint vezércikkében Ön elsősorban társadalmi értelemben s kétségtelen joggal állítja – *ez a mi szülőföldünk is. A*

miénk IS, kulturális, közoktatási, tudományos és művészeti múltjával-jelenével-jövőjével egyetemben úgyszintén. Mint ahogyan ugyanilyen vonatkozásokban – s nemcsak történelmi, etnikai és demográfiai szempontból – szülőföldje tucatnyi más nemzetnek és nemzetiségnek is, akiket velünk együtt ugyancsak Pannónia és a Balkán határtérségeire sodortak a századok.

Nem tudom, hogy társadalmi, állami, pártpolitikai, tehát hatalmi szempontból hogyan is állunk a Maga vezércikkének számomra legdrámaibb alapkérdésével, a *magunkra maradtunk* kérdésével. S azt se firtatnám, vajon mi magunk is nem járultunk-e hozzá ehhez a közéleti szereplésünkkel.

Azt azonban elárulhatom így, nyílt szintéren is, hogy amikor alulírottat úgyszintén kísértik *a félelem suttogó rémképei*, akkor azzal próbálja magát talpon tartani, *kilátástalanságunk terhéől* legalább valamelyest mentesíteni, hogy akkurátusan ismételve magában: a szellem, a szó, a betű, a vonal pillanatnyilag ugyancsak feldúlt régióiban talán mégsem maradtunk magunkra oly véglegesen és végzetesen. Hisz lehetetlen, hogy e háborgó és háborús ország szellemi szféráiban csak mi, itteni magyar írástudók, értelmiségiek, tanárok, művészek, publicisták dideregjünk fagyos létmagányunkban, fullasztó légszomjunk szorításában. Egészen biztosan ezrek és tízezrek s talán százvezrek is hasonlóképp élik meg e véres jelent a *maguk* inkognitójában, a *maguk* nyelvi, kulturális, művészeti és tudományos elszigeteltségében. Miközben talán ők sincsenek mindig a tudatában annak, hogy létmagányuk nemcsak őket szorongatja, de a feldúlt ország „bábelien” sokféle nyelvi régióiban élő szakma- és sorstársaik sokaságát úgyszintén. Leszükítve a szóban forgó akkurátus önvigaszt: vajon a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság – micsoda romantikus fogalom! – macedón, szlovák, horvát, olasz, szerb, szlovén és más nemzetiségű alapító tagjai nem szenvednek-e maguk is a látszólag csak saját, voltaképpen pedig a miénkével is közös légszomjuktól? S vajon ők se tudnák – anyanyelvünk, kultúránk, irodalmunk kiváló ismerői és tevékeny kutatói, műfordítói –, hogy *más nyelven is lehet jó napot köszönni?*

Persze, hogy tudják, persze, hogy velünk vannak a virtuális szellemi közösségünkben.

Mint ahogy egészen biztosan Maga is tudja, érzi ezt, amiért is e pár sort valójában nem is csak kettőnk hangos bátorítgatására szántam. Hisz *nyílt szintéren* együtt dideregni, kilépve az egyedi létmagány légszomjas zárkájából: talán már ez fölért némi kis közösségi létmeleggel.

Ebben a reményben s megismételt egyéttérzéssel és együttérzéssel köszönti

Újvidék, 1991. november 28.

Bosnyák István

(Vö.: *Magyar Szó*, 1991. december 6., 15. p.)

4.

(EGY NYILVÁNOSSÁ NEM VÁLHATOTT DOKUMENTUM)

Napilapunk szerkesztősége annak idején gyorsankétot – az ötvenes években azt mondtuk volna: „villáminterjú” – szervezett Ágoston András nevezetes, nagy visszhangot kiváltott nyilatkozatáról, mellyel kilátásba helyezte a vajdasági magyarok tömeges kivándorlását. A válaszok helyett azonban – a nyilvánvalóan felborzolt közkedélyt csillapítandó – Göncz Árpád és Jeszenszky Géza közös (telefon-)interjúja látott napvilágot a *Magyar Szó* hasábjain. (Vö.: Európai megfigyelők a Vajdaságban is. I. h. 1992. szept. 6., 1. és 5. p.)

Szándékosan visszafogott, a személyi kritikát megkerülő, de talán így is egyértelmű válaszom ez volt:

Jól emlékszünk még a négy évvel ezelőtti nyárra, arra, hogy mivel söpört végig tájainkon a behozatali, agresszív, totalitárius, szélsőséges populizmus: a legnépesebb nemzet veszélyeztetettségének, sőt „végveszélyének” mitizált propagandájával. Időközben aztán megszülettek és fölnőttek Vajdaságban a kisebbségi, jóval szelídebb, önvédelmi populizmusok is, amelyek azonban egy valamit jól eltanultak szülőanyjuk-szülőapjuk politikai fegyvertárából: azt, hogy a homogenizálás leghatékonyabb néplélektani eszköze a veszélyeztetettség folyamatos, szívós hirdetése és besulykolása a tömeglélektan mélyrétegeibe. Most viszont, négy év múltán, amikor Vajdaság nemzetei és nemzetiségei jobbra elkülönült, befelé forduló, homogén nyájakként téblábolnak egymással szemben, a kölcsönös bizalmatlanság, gyanakvás, egymás általi „veszélyeztetettség” embertelen és emberellenes légkörében, talán ideje lenne már, hogy mi, értelmiségiek – írók, publicisták, tanárok, tudósok és más írástudók – anyanyelvre való tekintet nélkül egy *másféle* nemzeti, illetve nemzetiségi egységessülést szorgalmazzunk megnyilatkozásainkban, nyilvános föllépéseinkben. Nem a félelemben, űzottságban, kivándorlásra készülésként való egységességet, hanem a mindennemű totalitarizmusok és háborús hisztériák elleni egységességet, a dogmatikusan befelé és csakis befelé forduló, köldöknéző, „etnikailag tiszta” struccpolitikák helyett az interetnikus együtt küzdelem, közös vajdasági antifaszizmust és demokráciát hirdető, s éppen ezzel a kölcsönös bizalmat s közös itt- és megmaradást, önazonosságban és békés együttélésben való megmaradást szorgalmazó együvé tartozást. Népközösségeinknek, melyekhez az anyanyelvünkötől függően tartozunk, éppen elég *reális* oka van manapság a félelemre; miért fokoznánk hát e félelmet mi, írástudók a magunk *ideologikus* űzottség-hisztériáival is? Hisz nem épp a többségi populizmus példázata ma a legdramatikusabban, hogy az efféle hisztériák előbb-utóbb véres bumerángxként csapnak vissza nemcsak értelmiségi hirdetőikre, de az általuk olyannyira védelmezni akart néptömegekre is?

5.

A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY POZITÍV SZÁNDÉKÚ

Dr. Bosnyák István író, egyetemi tanár, a javaslat kidolgozásával megbízott munkacsoport tagja nyilatkozik a készülő dokumentumról

Várhatóan áprilisban kerül a szövetségi kormány elé a nemzeti kisebbségekről szóló törvény, amelynek kidolgozását a Panić-kormány idején kezdte meg a szakértői csoport. Dr. Bosnyák István író, egyetemi tanár is tagja a szakértői csoportnak, tőle kértünk nyilatkozatot arról, mit is tartalmaz a készülő kisebbségügyi törvény.

– A szövetségi állam azért hozza meg ezt a törvényt, hogy polgárainak és kisebbségeinek lehetővé tegye szabad fejlődését, nemzeti és etnikai különlegességeinek érvényre juttatását, hogy a szövetségi állam is demokratikus államként fejlődhessen, hogy a kisebbségek különlegességének tiszteletben tartását és fejlesztését szavatolja, és hogy maguk a kisebbségek és etnikai csoportok is a demokrácia fejlesztésének tényezői legyenek.

A szakértői csoportot, amely a törvényjavaslaton dolgozott, nem a jogtudorok csoportjaként kell értelmezni, hanem interdiszciplináris csoportként, ugyanis a jogászok mellett nyelvészek, irodalmárok, politológusok is részt vettek a munkában. A törvényjavaslat elkészült, s megítélésem szerint ez a készülő törvény maximálisan toleráns a kisebbségekkel, etnikai csoportokkal szemben. Egyfajta nyitottság jellemzi, ami azt jelenti, hogy több alternatívát kínál fel.

A minisztérium intenciója nyilvánvalóan nem az volt, hogy minél jobb színen tüntesse fel magát. A javaslatot végigkíséri az a szándék, hogy ne a mitikus balkáni vagy pannon múltba való visszatérés legyen ez a törvény, vagy a jelen véres eseményei között kialakult helyzet megőrzője, hanem hogy valami demokratikusabb felé törekedjen.

Alapjában véve a javaslat kerüli a törvénykezés fakultatív voltát, az úgynevezett lehet is meg nem is megoldásokat. Ha a javaslat alapintenciója megmarad végső formájában is, akkor köteleznék a szövetségi államszerveket a rendelkezések betartására. Ilyen értelemben tucatszintű törvény módosítást von majd maga után az elfogadása. A törvényhozó arra az alkotmányos reformra számít, amelyet államelnökünk is emleget. Ide tartozik, hogy a javaslat értelmében kötelező érvényű a rendelkezések végrehajtása.

Ha az új szövetségi államban újradefiniálódik a tartományok helyzete, akkor ez a javaslat megadja a lehetőséget arra, hogy demokratikusan rendezzék a kisebbségek és etnikai csoportok helyzetét.

A javaslat terminológiájából is kitetszik, hogy nem szűkíti le a kisebbséget a polgárra, hanem a nemzetközi porondon a kisebbségi kérdés rendezésében feljövő új hullámmal összhangban a kisebbséget mint közösséget szemléli. Ez a javaslat kéttucatszintű olyan nemzetközi dokumentumra hivatkozik, amelyek át

kívánják rendezni a kisebbségi jogok kérdését, s ezek a rendelkezések bekerültek a megfelelő cikkelyekbe.

Külön rész foglalkozik a kisebbségi közösségek szabadságjogaival. Alapvető jogként határozza meg a javaslat a politikai tevékenység céljából való társulás jogát, s hogy a kisebbségek részt vegyenek az államigazgatásban és a helyi önkormányzatban. Az önszerveződésre való jogot, az önfinanszírozásra, a sajtószabadságra és a nyilvános tájékoztatásra való jogot is ebben a részben tárgyalja a javaslat.

A kisebbségek és etnikai csoportok hagyományápolására, művelődési különlegességeire való külön jogát is szabályozza azzal, hogy különféle társulások alapítását teszi lehetővé. A magán- és hivatalos nyelvhasználatról is rendelkezik, a helységnevek és feliratok használatáról csakúgy, mint a személynevek megválasztásának jogáról, az oktatási intézmények alapításának a jogáról, a vallásgyakorlásról, a nemzeti szimbólumok használatáról, a külön pénzügyi támogatásra való jogról stb. Megítélésem szerint alapintencióját tekintve a törvény előremutató, s egy újra reformált jogállamiságban valóban a kisebbségek és etnikai csoportok létkérdéseinek megoldását szolgálhatja majd.

K-k

(*Magyar Szó*, 1993. március 11., 5. p.)

*

A KISEBBSÉGI SZABADSÁGJOGOKRÓL

A szakértői csoport tézisei egyrészt előíranyozzák a kisebbségi önszerveződés hálózatát, másrészt a meglévő törvények rendelkezéseit tartalmazzák

Várhatóan áprilisban a szövetségi kormány elé kerül a kisebbségek és kisebbségi közösségek szabadságjogairól szóló törvényjavaslat. A volt szövetségi kormány szakértői csoportja befejezte munkáját, s erről tájékoztatta is a nyilvánosságot, mert mint *dr. Dušan Janjić*, a szakértői csoport vezetője mondta, véleménye szerint a nyilvános vita hozzásegíthet a törvény anyagának demokratikus, színvonalas és hatékony megalkotásához. *Savović Margit*, az új szövetségi emberi jogi és kisebbségügyi miniszter azonban máris reagált a nyilvánosságra hozott tézisekre, mondván, a szövetségi kormány a kérdéses dokumentum anyagát még nem vizsgálta felül, így nem tekinthető végleges anyagnak a szakértői csoport munkája.

Hogy végül is mi lesz a sorsa a készülő kisebbségi törvénynek, nem tudni, mint ahogyan azt sem, hogy mi marad meg, illetve mi változik a szakértői csoport tavaly októbertől az idén februárig tartó munkájának eredményéből.

Ennek ellenére érdekesnek találtuk bekukkantani a tézisekbe, hogyan is kívánják rendszabályozni a kisebbségi jogokat.

Egyed helyett közösség

Az első szembetűnő dolog a szakértői csoport dokumentumában, hogy a kisebbséget nem csupán mint egyedet, de mint közösséget is definiálja, s kollektív jogokról is rendelkezik. Továbbá újdonságnak számít a kisebbségi jogok és érdekek intézményesítésének módja és az érdekvédelmi mechanizmus, amelyet a községi szinttől a szövetségiig előirányoznak ezek a tézisek.

A kisebbségi közösség meghatározásában több alternatívát sorol fel a dokumentum. Ezek lényege, hogy mindenki lehet kisebbségi. A meghatározás értelmében kisebbségi közösség az emberek azon közössége, akik a lakosság többi részétől nemzeti és etnikai különbözőségükkel térnek el, és egy meghatározott területen számbeli kisebbséget alkotnak. Ez a tézis végeredményben azt jelenti, hogy helyenként, például Kosovóban vagy egyes vajdasági községekben a többségi nemzet tagjai is lehetnek kisebbségek. A másik alternatíva szerint a kisebbségi közösség az, amely a JSZK területén, illetve a köztársaság területén számbeli kisebbséget alkot.

A kisebbségi közösségek tagjai más polgárokkal azonos jogokat élveznek. A kisebbségi jogokkal való élés, illetve azoknak ki nem használása szabad választás tárgya, és senki sem viselheti annak következményeit, hogy él-e ezekkel a jogokkal vagy sem.

Önszerveződés

A kisebbségi közösségek tagjai szabadon szerveződhetnek társadalmi-politikai szervezetekbe és egyesületekbe. A kisebbségeknek joguk van a képviseleti szervekben való részvételre, a választási eredményeknek megfelelően, de ha 0,25 százalék és 3 százalék között mozog részarányuk egy meghatározott területen, automatikusan joguk van egy képviselőre a képviseleti szervekben.

A kisebbségi közösségeknek jogukban áll megalakítani a kisebbségi önkormányzatot a községben, illetve annak egy részében. Ha a községben az illető terület egynegyede kisebbségi, kikiáltható a kisebbségi önkormányzat. A kisebbségi önkormányzat a dokumentum szerint jogi személy. A helyi önkormányzat köteles kikérni a kisebbségi önkormányzat véleményét a kisebbségi jogok gyakorlását, illetve védelmét érintő kérdésekben. Az illetékes állami szervek is kötelesek kikérni ezek véleményét, amennyiben a területrendezés politikai kérdéseiről, illetve a községi határok megváltoztatásáról vagy a szavazóegységek kijelöléséről stb. döntenek. Az állami szervek kötelesek a kisebbségi önkormányzat véleményét megvitatni és írásos formában választ adni rá.

A kisebbségi önkormányzatok tanácsokba szerveződhetnek. Alakulhatnak a községitől a szövetségig minden szinten ilyen tanácsok, és külön törvénnyel kell majd szabályozni ezek jogkörét és tevékenységi módját.

Kisebbségi bizottságok szövetsége

Az oktatás, művelődés, tájékoztatás, valamint az anyanyelv használatának figyelemmel kísérése érdekében a kisebbségek külön bizottságokat alakíthatnak. Ezek a bizottságok viselik gondját az illető intézményeknek, hogy azok a megfelelő munkakörülmények között dolgozhassanak. A bizottságok indítványt tehetnek a közigazgatási és végrehajtó szerveknél, valamint keresetet nyújthatnak be a bíróságokhoz. Ez képviseleti szerv ezen esetekben. A bizottságok községi, tartományi, köztársasági és szövetségi szinten szövetségbe tömörülhetnek. Finanszírozásukat a kérdéses kisebbség járulékaiból fedezik. Az állam és a kisebbségi önkormányzat pénzügyi segítséget nyújthat a bizottságok és a szövetségek munkájához.

A szakértői csoport kisebbségi szábor megalakítását is előírnyozza. Ez a testület a kisebbségi közösségek képviselőiből állna össze, mégpedig a községitől a szövetségi szintig oly módon, hogy a képviselőket külön választásokon választanák meg. A választási szabályokat a kisebbségi közösségek határoznák meg. Ezeknek a száboroknak áll jogában a kisebbségi kérdéseket érintő állampolitikába való beleszólás, valamint ezek tehetnek javaslatot a kérdéses törvények módosítására.

Az állami szervek védelme

A felsorolt önszerveződési testületek mindegyike, valamint az egyén is kereettel fordulhat az alkotmánybírósághoz kisebbségi jogvédelme érdekében. A bíróságokhoz ugyanígy fordulhatnak.

A szövetségi képviselőház bizottságokat alakít a kisebbségi szabadságjogok helyzetének megállapítására, vagy ankétbizottságot alakít egy-egy eset kivizsgálására. A szövetségi kormány kötelekeiben a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó tanács megalakítását is előírnyozza a szakértői csoport. A tanács tagok a kisebbségi közösségek tagjaiból, a szövetségi képviselőház pártképviseelőiből, a szövetségi kormány képviselőiből, valamint kiemelkedő értelmiségiekből áll össze. A tanács jogkörét, valamint tevékenységi módját a szövetségi kormány előírásai szabályozzák majd. A szövetségi parlament szövetségi kisebbségi jogvédőt (ombudsmann), kormányon kívüli érdekképviseelőt választ.

Külön alap létesül a kisebbségi oktatás, valamint a tudományos kutatómunka pénzelésére, amelynek irányításában részt vesznek a kisebbségiek is. Az alap működéséhez nélkülözhetetlen pénzt a szövetségi költségvetésből biztosítják – áll a szakértői csoport téziseiben.

A nyelvhasználatról és az oktatásról

Az oktatás, a nyelvhasználat és a hagyományápolás kérdéseiben többnyire a jelenleg érvényben levő törvények rendelkezéseit alkalmazta a szakértői csoport. A nyelvhasználatról kimondja, hogy minden kisebbségi közösségnek jogában áll szabadon használni anyanyelvét és írásmódját a hivatalos és magánnyelvhasználatban. Ezt részletezve kimondja továbbá, hogy a törvénnyel összhangban ott, ahol többségben élnek a kisebbségiek, joguk van anyanyelvüket hivatalos nyelvként használni. Az érvényben levő nyelvhasználati törvény pedig, mint ismeretes, a községi vezetőkre bízta, hogy hol melyik nyelv használatos hivatalos nyelvként.

A földrajzi nevek és feliratok használatában azonban ez a dokumentum már kimondja, hogy ahol többségben élnek a kisebbségiek, az ő nyelvükön is és írásmódjukkal is kiírják a helységneveket, utcanévtáblákat, vállalatok feliratait stb.

Az oktatásról szólva szintén a meglevő oktatási törvény kereteit használták fel. Itt is kiegyenlítik az anyanyelvű oktatást a kétnyelvűvel, és kötelezővé csak az általános iskolában teszik az anyanyelvű oktatást. A tézisek egyik kitétele, hogy az állam köteles az anyanyelvű oktatásra való jogot biztosítani a tanulók létszámától és az anyagi lehetőségeitől függően.

A fent ismertetettek a szakértői csoport tézisei, amelyek alapján kellene majd a törvénytervezetet, utána pedig a törvényjavaslatot kidolgozni. Hogy erre sor kerül-e, és ha igen, mikor, az egyelőre még bizonytalan, mert máris megkezdődött a kérdéses dokumentum körüli vita, amelynek lényege, hogy kitől kapta a szakértői csoport a feladatot és kinek nyújtja be a végeredményt.

Kabók Erika

(*Magyar Szó*, 1993. március 23., 7. p.).

Miként e fenti dokumentumból és újságírói interpretációjából kissejlik, a szóban forgó kisebbségügyi törvény tervezete valójában a kisebbségi autonómiák több válfajának az elemeit kombinálja.

Az ún. *funkcionális* autonómiának főként azon elvét érvényesíti, miszerint a kisebbségi és etnikai közösségeknek joguk van a saját önkörükben való szerveződésre (pl. valamely művelődési, oktatási vagy tájékoztatási intézményük hatékonyabb működtetése és pénzelése céljából).

A *személyi* autonómia elvét a településekre és településrészekre vonatkoztatja, de biztosítja a tágabb térségeken való kisebbségi kapcsolatteremtést és -fenntartást is (egyebek közt a kisebbségi közösségek tartományi, köztársasági és szövetségi szintű, jogvédő funkcióval is fölrüházott *tanácsainak* révén).

E két autonómiatípus mellett – amelyek a mi elterjedt szóhasználatunkban főként a személyi és kulturális autonómia fogalmát merítik ki – a törvényter-

vezet előíranyozza a nem monoetnikumú *területi-adminisztratív autonómiát* is, ennek konkretizálását azonban egy új alkotmányos koncepció meghozatalától (gyakorlatilag: Kosovo és Vajdaság területi autonómiájának redefiniálásától) teszi függővé, és ezért nyitva is hagyja. Egyik cikkelyében azonban expliciten is leszögezi, hogy a kisebbségek és etnikai közösségek kollektív jogrendszere nem tartalmazza a szecesszióra való jogot.

E tervezet (mely dr. Momčilo Grubač emberi jogi és kisebbségügyi minisztériumának megbízásából készült, s a 20 tagú szakcsoport munkájában magyar részről, rajtam kívül hivatalból dr. Józsa László akkori emberi jogi és kisebbségügyi helyettes államtitkár is részt vett) egyfelől átmentette és egyetlen, koherens rendszerbe vonta be a második Jugoszlávia kisebbségpolitikai és jogi-normatív gyakorlatának legértékesebb, a fakultatív jellegtől megfosztott rendelkezéseit, másfelől kodifikálta a jelenlegi nemzetközi kisebbségvédelmi gyakorlat számos megoldását, harmadsorban viszont jogerőre akart emelni mennyi olyan kisebbségvédelmi instrumentumot is, amely a mai nemzetközi gyakorlatban sincs szentesítve még, esetleg csak ajánlásként vagy fakultatív lehetőségként szerepel. Mindebből következően a hisztérikus ellenállásba ütköző (s ezért a szakcsoport által – taktikai okokból – „tézisekké” lefokozott) törvénytervezet sorsa *logikusan* lett olyanná, amilyenné az akkori újabb hatalmi garnitúra tette, mindmáig nem kínálva föl helyette valami mást, valami – legálább a *saját* szempontjából nézve – jobbat . . .

6.

SZEMÉLYI POSTSCRIPTUM A VMDK ELNÖKÉNEK

Tisztelt Elnök Úr!

A JMMT intézőbizottsága fenti álláspontja szellemében engedje meg, hogy nem a Társaság tisztségviselőjeként, csupán vajdasági magyar íróként, értelmiségiként és újvidéki polgárként a saját egyéni véleményemet is nyíltan közöljem Önnel a hármass autonómia *egészével* kapcsolatban.

1. A hármass koncepció első elemével (a szórványban élő vajdasági magyarok helyi önkormányzatának indítványával), továbbá a másodikkal is (a személyi elvű, a magyar oktatásra, művelődésre és tájékoztatásra vonatkozó önkormányzati elképzeléssel) teljes elvi egyetértésemet fejezem ki – azzal a pontosítással, hogy e kétféle önkormányzati forma *gyakorlati* megvalósítását magam is úgy tartom a legcélszerűbbnek, miként arról a VMDK hivatalos közlönyének egyik közelmúltú cikke is vélekedett: „. . . a legelfogadhatóbb és konfliktusmentes[eb], ha a többséggel leülünk (. . .) mert végeredményben meg kell állapodnunk abban, hogy abból a »közös zsákból«, melyben a szuverenitás lakozik, milyen jogokat vonhatunk ki a magunk számára”. Ehhez még hozzáadnám, hogy számomra – vajdasági viszonylatban – a „többség” fogalma nem-

csak az itt élő *nemzetek* (szerbek, horvátok, montenegróiak stb.) statisztikai többségét, hanem az egyéb (szlovák, román, ruszin, ukrán, roma stb.) *nemzeti kisebbségek* ugyanilyen többségét is jelenti. Hisz amennyiben mi, vajdasági magyar kisebbségek, ama „közös zsákból” igényt tartunk a szuverenitás bizonyos részére, ugyanezt az igényt nem vitathatjuk el a többi itteni nemzeti kisebbségtől sem.

2. Amennyiben viszont a hármás önkormányzat koncepciójának harmadik alapfogalmát, a *területi autonómiát* úgy kell értelmeznünk, mint nemcsak közgazdasági, de törvényhozói, jogszolgálati, közigazgatási, bírósági, végrehajtói, sőt rendőrségi funkcióval, egyes elképzelések és elvárások szerint pedig különleges státussal és saját Alkotmánytörvénnyel is bíró vajdasági magyar önkormányzati formát, amely Észak-Bánát, Észak-Bácska és a Tisza vidéke magyar többségű községeiből úgy jönne létre, hogy a szóban forgó községi képviselőtestületek döntést hoznának a magyar területi autonómiához való folyamatos kapcsolódásukról, s mint ilyen önkormányzati csúcsforma, e magyar területi autonómia rendelkezne – miként ugyancsak a VMDK-közlöny egyik közelmúlti cikkében olvashattuk – „az állam vagy régió szubjektivitásának részével”: akkor a hármás autonómia koncepciójának e betetőzését a sajátosan vajdasági – történelmi, demográfiai, kulturológiai, geopolitikai, hadászati és egyéb objektív – adottságok közepette irreálisnak, a horvátországi és boszniai hasonló modellek és szövegek könyvek nálunk kivitelezhetetlen, véres tömegkockázattal is terhes utáztatának kell tartanom.

3. Ennek a saját viszonyaink közepette irreálisnak tetsző, etnikai elvű területi autonómiának nézetem szerint aligha lehet *reális* garanciája „a carringtoni, hágai, brüsszeli és a többi békefolyamatok során beígért európai kisebbségi normák” papírhalmaza – ahogy a VMDK-közlöny másutt fogalmaz –, és szubjektív megérzésem szerint – ami természetesen lehet téves is – főnnáll a nagyon is valószínű veszélye annak, hogy *e területi* (etnikailag csaknem „tisztá”, vagy legalábbis túlnyomórész magyar többségű) autonómia létrehozásának csökönyös követelése a legjobb szándékok ellenére is bumerángxént csaphat vissza a vajdasági magyar lakosságra. Olyan értelemben tudniillik, hogy a magyar többségű községek tervezett csatlakozássorozata, a területileg is lehatárolt magyar autonóm körzethez való intézményes fölzárkózás kísérlete közel sem a vajdasági magyarok „megmaradásának és ittmaradásának egyik biztosítéka” lenne – ahogyan ezt Ön kétely nélküli meggyőződéssel állítja a kormányelnöknek címzett, f. é. árpilis 24-i keltezésű leiratában –, hanem épp ellenkezőleg: a közelmúltinál s a napról napra drasztikus méretekben tovább gyorsuló *tömeges* kivándorlásnál is *tömegesebb* elvándorlás kényszerű erjesztője és ösztönzője. Végző soron tehát az önnön, vagyis – a magyar *területi* autonómia makacsul következetes, reális garanciáktól mentes erőltetése tekintetében számomra elhibázottnak látszó – *saját* kisebbségpolitikánk „etnikai öntisztogató” is eredményező, tragikus kimenetelű ballépése.

4. Tisztelt Elnök Úr, engedje meg, hogy ettől a lehetséges, egyelőre előreláthatatlan kimenetelű politikai ballépéstől én – nem lévén politikus, ám e politikai (bal)lépés morális kockázatának terhelő súlyát régóta érezvén – ezúttal és ily módon is egyértelműen elzárkózzak. Mégpedig úgy, miként e személyi utóiratomban jó előre jeleztem is: íróként, értelmiségiként, polgárként, magánemberként. S ha netán azt kérdezné tőlem, az általam ilyen kategorikusan elvetett magyar *területi* autonómia helyébe milyen alternatívát látok reálisabbnak és vállalok emberként, íróként, értelmiségiként személyesen is, akkor arra az 1993. február 25-i keltezésű, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban élő kisebbségi közösségek és azok tagjai szabadságjogairól szóló törvénytervezetre hivatkoznék, amelynek kidolgozásában alulírott mint vajdasági magyar író és egyetemi tanár, a VMDK képviselője pedig mint a szövetségi emberi jogi és kisebbségi jogi minisztérium helyettes államtitkára vett részt.

5. Abban a reményben, hogy Elnök Úr a JMMT intézőbizottságának hivatalos állásfoglalását s külön e személyi utóiratoméét autentikus formában és hiteles fordításban fogja mellékelni a szerbiai kormányfőhöz címzett szándéknyilatkozathoz, maradok tisztelettel

Bosnyák István,
21000 Novi Sad, Subotička 67.

Újvidék, 1993. ápr. 24.

E magánlevél abból az alkalomból íródott, hogy Ágoston András 1993. április 13-i keltezéssel 24 vajdasági magyar intézmény, szerkesztőség és társulás igazgatójához, főszerkesztőjéhez és elnökéhez fordult egy körlevéllel, nyilatkozzanak a *perszonális* autonómia ügyében, hogy aztán a VMDK a megnyilatkozásokat is csatolja a szerbiai kormányelnöknek küldendő, a körlevél címzettjeihez is eljuttatott szándéknyilatkozathoz.

E szándéknyilatkozat egyebek közt leszögezi: „Úgy érezzük, eljött az ideje a perszonális autonómia létrehozatalának is. Meg vagyunk győződve arról, hogy a perszonális autonómia keretében nemcsak a vajdasági magyarok identitásának megőrzése válik lehetővé, hanem a művelődési, oktatási és tájékoztatási funkciók ésszerű, takarékos megvalósítása is. A kormányzat segítségével és támogatásával ki kellene jelölni azokat az intézményeket, ingatlanokat és pénzforrásokat, amelyekkel megalapozhatjuk a perszonális autonómiát.”

A JMMT intézőbizottsága az 1993. április 24-i ülésén a szándéknyilatkozatnak *ezzel a részével* egyetértett, ám nem volt hajlandó belebocsátkozni annak a többletkérdésnek a taglalásába, amelyet a VMDK szándéknyilatkozata – a szóban forgó, egy híján negyedszáz intézménynek, társulásnak és szerkesztőségnek megküldött körlevéllel *ellentétben* s annak tartalmát meghaladva és némiképp meg is másítva! – ugyancsak aktualizált: a *magyar területi autonómia* kérdésébe. Az intézőbizottság egyúttal úgy döntött, a JMMT elnökének saját elhatározására bizza, hogy e nagy horderejű, nemcsak a JMMT statutáris ille-

tékességébe is tartozó, ti. *művelődés*politikai, hanem azt jócskán meghaladó, ti. napi politikai és általános kisebbségpolitikai kérdéssel kapcsolatos egyéni véleményét is közli-e a VMDK elnökével, vagy sem. (Az intézőbizottság hivatalos leiratát a VMDK elnökéhez vő.: *Önmagunk nyomában*. A JMMT évkönyve 1990–1993, 132–134. p.)

7.

KONKLÚZIÓ, AVAGY HONNAN TOVÁBB? MIT? HOGYAN? KIVEL?

Honnan tovább?

Tovább a jelen nemzetközi adottságaitól. Amelyeknek egyik legfőbb jellegzettsége, hogy a nemzetközi etnikai harmónia létrehozásának és fenntartásának marxista-szocialista-internacionalista koncepciója – középpontban a munkásosztály etnikai viszonyokat is harmonizálni képes szerepével – az elmúlt fél évtizedben meddőnek bizonyult a kelet-, közép- és dél-európai térségeken is. A nemzetköziség, a nemzetek és nemzeti kisebbségek egyazon államon belül s az államközi kapcsolataiban is megnyilvánuló békés koegzisztálása letéteményesének tekintett *osztály* és *párt* szerepét a *nemzet* és *nemzetállam* vette át az ún. reál- és öngazgatási szocializmus országaiiban egyaránt.

A nemzetállam újkori koncepciója az *uralkodó nemzet* koncepciójával lett azonos ismét, s az alakuló vagy újraalakuló kelet-, közép- és dél-európai nemzetállamok máris uralkodó vagy uralkodni kész nemzeteti a nemzetállami szuverenitásból egy jottányit sem hajlandók átengedni a kisebbségeknek: nem a demokratikus hatalmi koegzisztálásra, hanem a szubordinációra rendezkednek be a kisebbségi és etnikai közösségek fölött. Amely közösségek viszont – belecsoportosulva a pártállamot felváltó nemzetállam újabb reneszánszának áldatlan adottságaiba – amennyiben egy-egy nemzetállami régióban netán a statisztikai többséget képviselik, egyelőre mintha maguk sem a helyi hatalomnak a statisztikai kisebbséget képviselő „többséggel”, többségi nemzetrésszel való toleráns megosztását szorgalmaznák, hanem a regionális hatalom etnocentrikus, jobbára egyeduralmi gyakorlására törekednek maguk is. Íme tehát a tegnapi pártállami társadalmak nemzetek és nemzeti kisebbségek közötti konfliktusainak, atavisztikus demográfiai viadalának, netán beháborúinak is újabb forrása.

Ez a megkerülhetetlen mai nemzetközi realitás, ez az alapvető adottság, mellyel a kisebbségpolitikákban is nyilvánvalóan számolni kell, függetlenül attól, intíme ígértesnek vagy netán újabb kisebbségpolitikai zsákcúcnak véljük-e a nemzet és nemzetállam mai hipertrofált szerepét.

Ami bizonyosnak látszik (számomra legalábbis), az az, hogy az európai régiók egyetemesen harmonikus koegzisztálásának, különösen pedig az új, Egye-

sült Európa közeli megvalósulásának lehetősége egyelőre – illúzió. Következésképp ugyancsak illúzió a tartós, szilárd összeurópai etnikai harmónia gyors, hamari kialakulása is. Erre, természetesen, a kelet-, közép- és dél-európai kisebbségek sem várhatnak ölbe tett kézzel, hanem a kisebbségi kérdés európai rendezésének feljövő „új hullámával” is számolva, de *saját* és *sajátságos* külön adottságaikat is állandóan szem előtt tartva, maguk is tevékenyen veszik ki részüket kisebbségi léthelyzetük jobbításának kinkeserves folyamatából.

A kisebbségek ésszerű, mindennemű romantikus ábrándról eleve lemondó politikai irányvételének a szóban forgó *konkrét*, valójában minden kisebbség esetében bizonyos mértékben *sajátos* adottságok közepette mindenképpen van esélye arra, hogy ezeket az objektív geopolitikai, népességi, néplélektani és egyéb körülményeket *bizonyos mértékben* pozitív irányban befolyásolja. Ám csakis bizonyos, nem pedig abszolút mértékben, voluntarista vágyálmainknak, a kisebbségpolitikában is a pusztá szándékot, akarást, elvárást, szubjektív eltökéltséget abszolutizáló ideológiáinknak megfelelően. Hisz kisebbségpolitikai programjaink és akcióink tényleges hatása nem pusztán a jó, nemes, méltányos, demokratikus stb. kisebbségvédő szándékainktól függ, hanem mindenekelőtt azoktól az objektív mai adottságoktól, melyek e szándékokat nemcsak kiváltják, de egyidejűleg korlátozzák, determinálják is. Miközben a legjobb szándék, legnemesebb (csak esetleg irreális!) program is negatív következményt vonhat maga után, azaz a pozitív irányú hatás pusztá *vágya* drasztikusan negatív *visszahatássá*, „bumeráנגgá” is válhat.

A racionális kisebbségpolitikai *választás*, a kisebbségvédelmi politikai *irányvétel* etikai és politikai kockázata tehát mindenképpen főnnáll; egyetlen választásforma sem kockázatmentes ilyen tekintetben, s persze, hogy nem az a fenti dokumentumokból kisejtlő s az alábbi összezezésből következő egyéni választás sem.

Mit?

A szövetségi (jugoszláviai), köztársasági (szerbiai) és tartományi (vajdasági) jogállamiság gyökeres megreformálását. Éspedig annak érdekében (is), hogy a vajdasági kisebbségi kérdés újradefiniálásához és az itteni kisebbségek meg etnikai csoportok kollektív léthelyzetének pozitív megváltoztatásához megszülessenek a nélkülözhetetlen alkotmányjogi, kisebbségjogi és emberi jogi előfeltételek. Amelyek nélkül pedig alighanem bármely vajdasági kisebbségi kollektivitás státusának gyökeres módosítási szándéka csakis áthidalhatatlan akadályba ütköző, voluntarista szándék maradna.

Szövetségi kisebbségügyi törvényt. Olyat, amely a második Jugoszlávia kisebbségpolitikai és kisebbségjogi gyakorlatából átmentené az értékesnek bizonyultat, s kivetné az értéktelent, a szép szavakban és demagógiában megrekedőt, a feljövő nemzetközi kisebbségvédelmi „új hullámból” pedig átmentené mindazt, aminek valamicske reális esélye is lehetne arra, hogy a század utolsó évti-

zedében, a jelenlegi délszláv háború múltán *termékeny alkalmazást* is nyerjen térségeinken. Olyan kisebbségügyi törvényt tehát, amely nemzetközi viszonylatban is modern, kisebbségvédelmi rendelkezéseiben maximálisat nyújtó (ha nem is maximalista!), a közigazgatási és állami szervek számára a föderáció minden szintjén egyaránt kötelező érvényű s a kisebbségi kollektivitások érdek- és jogvédelmi mechanizmusának működőképességét nemcsak normatív, de anyagilag is biztosítja.

Általános vajdasági – minden itteni nemzet, nemzeti kisebbség és etnikai csoport kollektív léthelyzetére pozitívan kiható gazdasági, politikai, népjóléti, művelődési és egyéb – *megújodást*, általános *társadalmi reformot*, egyetemes, igazi *rendszerültást*, egy *modern posztindusztriális európai régió* megalapozását tartományunkban. Enélkül ugyanis alighanem a leggyökeresebb kisebbségjogi-normatív intézkedések sem hozhatnák meg egyetlen vajdasági népközösség – nemzeti vagy kisebbségi kollektivitás – számára sem a továbblépés és a tényleges fejlődés objektív előfeltételeit.

Vajdaság föderáción és köztársaságon belüli státusának redefiniálását. Természetesen nem a tartomány 1988 előtti, az államiság ismérveivel túlon túl felruházott jogkörének visszaállítása, csupán a jelenlegi „agyoncentralizáltság” lehetetlen közállapotainak túlhaladása céljából. Például olyképpen és olyan mértékben, ahogyan azt a Vajdasági Klub – a Vajdaságot származásukra, vallási, nemzeti és politikai hovatartozásukra való tekintet nélkül otthonuknak tekintő, a tartományban vagy azon kívül élő ilyen polgárok egyesülete – szorgalmazza. Tehát a tartomány területi-adminisztratív státusának olyan revíziója révén, mely abból indulna ki, hogy a vajdasági polgároknak „autonóm joga, hogy önmaguk rendelkezzenek a saját és a közös jövedelemmel, mely azt a célt szolgálja, hogy megóvja a Vajdaság Autonóm Tartomány már elért fejlődési szintjét és biztosítsa a további előrehaladást”; hogy az itteni polgárok „maguk rendelkezzenek a pénzeszközökkel, melyeket saját területük továbbfejlesztésére fordítanak és minden szinten, a községitől a tartományiig maguk döntenek mindarról, ami egy ilyen autonómia hatáskörébe tartozik”; hogy a mindenképp előtti gazdasági autonómiára alapuló tartományi önállóságnak nemcsak a javak létrehozása és a jövedelem elosztása terén kellene megnyilvánulnia, hanem „a közigazgatás . . . , a statisztika, a terület- és városrendezés, a közművesítési rendszer és az infrastruktúra, az egészségügyi és szociális védelem, a nyugdíj-biztosítás, a tanügy, a tudományos kutatás, a kultúra, a tájékoztatás és a polgárok nemzeti identitásának védelme” terén, valamint „a törvényhozó és jogvédelmi reszortok terén is oly mértékben, amilyen mértékben ez megilleti” Vajdaság autonómiáját Szerbia és Jugoszlávia keretén belül. Amely társadalmi közösség keretében „azon állami funkciók, melyek feladata az állam integritásának és szuverenitásának biztosítása, nem veszélyeztethetik a Vajdaság autonómiáját és fordítva.” (Vö.: a Vajdasági Klub 1992. szept. 29-én megtartott alakuló értekezletén elfogadott Alapítási Irányelvekkel.) Vajdaság szövetség és köztársaságon belüli státusának ilyen vagy ehhez hasonló újradefiniálá-

sa nézetünk szerint is – noha nem vagyunk tagja e klubnak – nemcsak hogy nem lenne akadálya a vajdasági kisebbségek státusa újraértelmezésének, de egyik nélkülözhetetlen pozitív előfeltételét is képviselhetnék annak.

Következőképp: *olyan státust valamennyi vajdasági kisebbség és etnikai csoport számára, amely garantálná, hogy e kisebbségi kollektivitások mint egyenrangú partnerek s nem mint másodrangú polgári egyedek vehessenek részt a szövetségi, köztársasági és tartományi hatalom gyakorlásában. Miközben minden itteni kisebbség és etnikai csoport maga alakítaná ki – a kötelező érvényű, mindenkire egyformán érvényes szövetségi kisebbségvédelmi törvény rendelkezéseivel összhangban – azokat a konkrét érdek- és jogvédelmi formákat és módokat, amelyek saját specifikus néppességi, kulturális, tudományos, tájékoztatói és egyéb adottságaikból természetesen következnek. Más szóval: intézményes mechanizmusaiiban közel sem unifikált, csupán általános elvi és gyakorlati megoldásaiban közös vajdasági kisebbségpolitikát és kisebbségvédelmet látnánk célszerűnek.*

Számunkra, vajdasági magyarok számára pedig: *autonómiákat, azaz autonómiatípusok ésszerűen kombinált megoldásait.*

Mindenekelőtt olyan redefiniált státusú, fentebb vázolt területi-adminisztratív autonómiát, melyben minden vajdasági nemzet, nemzeti kisebbség és etnikai csoport, így mi, magyarok is megtalálnánk a polgári és etnikai érdekek közös minimumát.

Ezen túlmenően pedig: számunkra az ún. funkcionális, személyi elvű, illetve kulturális autonómiák ötvözetének két alapformáját is. Nevezetesen: az anyanyelvhasználat, hagyományörzés, anyanyelvű oktatás és művelődés lokális adottságaira, konkrétumaira épülő helyi kisebbségi önkormányzatok autonómiáját népközösségünk szórványban élő polgárai számára, másrészt pedig a személyi elvű önkormányzat oktatási, művelődési és tájékoztatói intézményrendszerének autonómiáját tartományunk valamennyi magyar ajkú polgára számára.

És mit ne?

Különleges státusú, etnikai elvű magyar (magyar többségű) területi autonómiát semmiképp.

S miért ne?

Azért, mert ténykérdésnek, valós ténynek tartjuk magunk is, hogy a mai Vajdaság csakugyan „egy oszthatatlan természeti, kulturális és történelmi egységet képez, melynek sajátosságai földrajzi helyzetéből, természeti adottságaiból és a területén élő sokfajta nép és vallás évszázados együttéléséből erednek”.

Azért, mert ennek az egységnek etnikai elvű, területi lehatárolást is célzó megbontási kísérlete előreláthatatlan kimenetelű következménnyel járhatna bármely itteni kisebbség vagy etnikai csoport számára.

Azért, mert a területgyarapító, a többségi nemzetet végsőkéig homogenizált s közben Vajdaság demográfiai valóságát részben ismét megváltoztatott, alig-

hanem máris megnyert háború után s a győzelem eufóriájában az itteni, továbbá a köztársasági, szövetségi és krajnai többség militáns hatalmi propagandával följazott része tüzzel-vassal megátolna minden, a Vajdaság külső határait bármennyire is sértetlenül hagyó területi önállósulást.

Azért, mert ez a többségi hányad a fanatikus nemzetállami propaganda bővületében egyelőre arra is alig(ha) kész, hogy toleránsan megossa a hatalmat bármely kisebbséggel, nemhogy egy-egy területrészen egészében is átengedje azt neki, nekik, nekünk.

Azért, mert az efféle parciális területi hatalomátvétellel és az önálló – a nemzetállami többség horvátországi és boszniai rendíthetetlen eltökéltségre emlékeztető! – hatalomgyakorlásra a vajdasági magyarok *önkörében* sem látszanak számunkra a néplélektani előfeltételek, szubjektív adottságok.

Azért, mert népünk messzemenően nagyobb hányada – ha nem csal a laikus tömeglélektani alapismeretünk – alighanem gondolkodás nélkül, csapat-papot itt hagyva inkább kivándorolna, semhogy pl. magyar (párt)milícia vagy egyéb karhatalmi szervezet gyakorlati létrehozására vállalkozna a magyar többségű községek csatlakozásával létrehozandó magyar autonóm körzet fenn- és megtartása érdekében.

Azért, mert a közvéleményünk győzögetése céljából oly sokat hangoztatott nemzetközi helyeslés, nagyhatalmi-önös vagy demokratikusan-önzetlen külpolitikai támogatás is igen-igen ingatagnak, üveglábakon állónak, máról holnapra alapjaiban fölruhátónak tetszik számunkra, miként a vajdasági magyar területi autonómia koncepciójának tétjénél sokkalta nagyobb demográfiai és emberi jogi tétek esetében is annak bizonyult az elviharzott három-négy évben – egyebek közt tíz- és tízezreken elkövetett animális erőszakitételek, száz- és százezrek etnikai tisztogatással történő elűzése, több tucatnyi város és kisebb régió demográfiai térképének erőszakos megváltoztatása, országnyi javak etnikai elvű eltulajdonítása, gyermekek, kiskorúak és magatehetlen idősek iszonyatos tömegeinek lemészárlása és az ún. hadviselési fair play betartásával likvidált – lelőtt, felrobbantott, leszúrt vagy felkoncolt –, kétszáz(?)ezernél is több, különböző nemzetiségű boszniai hadiáldozat esetében. Miért képzelnénk hát be magunknak, hogy a nemzetközi erkölcsi presztízs és etikai autoritás teljes hiányában tébláboló nagypolitika majd épp minket, a területi autonómia, vagyis a magyar autonóm körzet létrehozásának kalandjába esetleg cselekvően is belesodródó vajdasági magyarokat fogja megvédeni az efféle lehetséges tortúráktól?

Hogyan?

Önszerveződéssel. Éspedig a kisebbségi élet minden szintjén, a gazdaságítól a művészetiig, lévén hogy a pártállam és egypártrendszer kisebbségek fölötti jó-rossz bábáskodása, a kisebbségi önazonosság megtartásának jó-rossz állami és pártpatronálása nálunk is megszűnt. S lévén hogy a nemzetállami (uralko-

dó) nemzetektől nemcsak szűkebb térségeinken, de Kelet-, Dél- és Közép-Európában is egyelőre naivitás lenne elvárni, hogy a kisebbségek létkérdéseivel is érdemben és gyökeres javító szándékkal foglalkozzanak.

A kisebbségi populizmus „radikális” áramlatainak mérséklésével, az egész kisebbségpolitika szélsőséges irányvételét szorgalmazó „nyomásgyakorlásainak” ellensúlyozásával. Ami azt is jelenti: a (leendő) kisebbségi civil társadalom ma még jobbára inkognitóba, vagy legalábbis „illegitim” helyzetbe visszaszorított szféráinak fokozottabb szóhoz-szerephez juttatásával.

A kisebbségi egypártideológia monolitizmusának fellazításával, az egy akol-egy pásztor-ideológia mérséklésével, a kisebbségi másvéleményűség megtűrésével (sőt tudatos ápolásával is a politikai érdekszervezeten és a kulturális, oktatási és egyéb társulásokon belül s rajtuk kívül egyaránt). Más szóval: a bel- és külpolitikai, kisebbségpolitikai, oktatás-, művelődés-, tudomány- és művészetpolitikai többszólalmúságunk programatikus élesztgetésével, fejlesztésével és teljes kibontakoztatásával.

A köldöknéző, végletesen etnocentrikus, dogmatikusan befelé forduló struccpolitikai tendenciák visszaszorításával. Például annak a stratégiai téveszmének és útvesztőnek a feladásával, hogy minket, vajdasági magyarokat kvázi nem kell hogy érdekeljen Jugoszlávia, Szerbia és Vajdaság demokratikus átalakulása, mi majd attól függetlenül és önmagunk fogjuk megvalósítani (a nagyvilági lordok, bárók, trónörökösök, hercegnők, hercegprímások, primások és nagybácsik irántunk tanúsított lángoló szerelmén sütogetve kisebbségi pecsenyéinket) a magunk többségi magyar (észak-)vajdasági demokráciáját, demokratikus édenkertjét, kánaáni oázisunkat. Függetlenül a tartományi értéktöbblet jelenlegi szupercentralisztikus elidegenítésétől, függetlenül a demokratikus és totalitarisztikus, a nemzetiségpolitikájukban viszonylag toleráns vagy intranzigensen kisebbségellenes szövetségi, köztársasági és tartományi pártok jelenlegi erőviszonyától, függetlenül a föderáció, a köztársaság és a tartomány(ok) államjogi reformjának késleltetésétől, függetlenül a nemcsak szóhasználatában, de rendelkezéseinek kötelező érvényénél fogva is európai mértékű szövetségi kisebbségi törvény meghozatalának elodázásától stb. stb.

Kritikai történettudattal, kritikai azonosságtudattal, kritikai kisebbségi önismerttel. Ami annak a tudatát és tudomásul vételét is jelenti például, amit a nemzet, a nacionalsoviniszta populizmusok sem hajlandók tudomásul venni: hogy ti. a mai „saját etnikai térségeik”, „etnikailag tiszta saját tűzhelyeik”, „tulajdon nemzeti bölcsőik” etc. az évszázadok hosszú során át közel sem csupán az övékéik voltak, hanem más, gyakran ma is ugyanezen térségeken élő, ám statisztikai kisebbségbe került népeké úgyszintén. Ami pedig természetszerűleg zárja ki az etnikai elvű egyeduralom „jogát” s teszi méltányossá a politikumú társhatalom intézményének bevezetését. (Magyarán, magyarul: miként semminemű népességtörténeti fedezete nincs a „tiszta szerb Vajdaságnak”, úgy ugyanilyen történeti fedezet híján való a „tiszta magyar Észak-Vajdaság” is. Nem beszélve arról, hogy ha már e fura „demográfiai történeti jogot”

firtatjuk, akkor a magyar honfoglalás és a török hódoltság közötti századok okán a mai Észak-Vajdaság semmivel sem mondható „magyarabbnak” s ezért a fokozottabb kisebbségvédelmi jogokra is illetékesebbnek, mint Dél-Bácska, Dél-Bánát vagy a Szerémség. S hogy bizonyos többségi populizmusok manapság mégis épp e képtelen „demográfia-történeti jogok” alapján, valójában a népességtörténeti alaptények semmibe vételével hódítanak meg maguknak „saját” területeket néminemű etnikai tisztogatás előmunkálatait követően? – *Azok a populizmusok megtehetik ezt: van reguláris és irreguláris hadseregük, modern fegyverzetük, hadászatiilag eszményi területük, kellő néplélektani adottságokkal rendelkező háttországuk stb. stb.)*

És hogyan ne?

A nagynemzeti populizmusok jellegzetes eszköztárának átvételével, utánzásával, improduktív plagizálásával – semmiképp.

Például a kollektív (esetünkben: kisebbségi) végveszély mitizált-hipertrofált propagandájával, a valóságosan is létezői veszélyeztetettség közérzetére való unos-untalan rájátszással, az ideologikus üzöttség-hisztéria állandó, vége nincs fokozásával, az amúgy is (jórészt okkal) riadt vajdasági magyar néptömegek már-már szadomazochista riogatásával. Azaz végső soron, a nagynemzeti populizmusok számára a militáns homogenizálás jól bevált eszközének átváltásával – a kisebbségi (magyar) etnikai öntisztogatás eszközére! (Alighanem hálás interdiszciplináris, néplélektani-demográfiai közös projektumi kutatás tárgya lehetne máris, hogy a nem hadköteles, a sorkatonaság vagy tartalékoság személyi veszélyén formálisan vagy gyakorlatilag túllevő kivándorlók tömegében miként és mennyiben hatott a személyi választásra, a kivándorlás melletti döntésre a saját magunk terjesztette végveszélyhisztéria is?)

Meg például az interetnikai környezetszennyezés, etnopszichológiai légkörmérgezés, a térségünk népei körében amúgy is létező (jórészt „behozatali”) gyűlölködés, kölcsönös uszítás, általánosító mocskolódás, a szociológusok és néprajzosok által „etnikai sztereotípiáknak” nevezett minősítő jelzők könnyed osztogatása, a kölcsönös bizalmatlanság esztelen szítása és a többi efféle művelet ugyancsak a „hogyan ne” tárgykörébe tartozik, mégpedig nézetünk szerint a legelső között. Az effélék nyílt színtéri „bátor” odamondogatása – még ha a többségi populizmusok hasonló arzenálja ellen irányul is –, nyilván ugyancsak önmagunkra csap vissza mindenekelőtt, önmagunknak árt elsősorban, velünk szemben növeli az ugyancsak általánosító bizalmatlanságot és ellenszenvet, számunkra nehezíti a normális köznapi, magán- és közéleti együttélést azokkal a más ajkú vajdasági polgártömegekkel is, amelyeknek tagjait – minden külső látszat ellenére – a militáns uralmi propagandának még mindig nem sikerült s aligha is sikerül az efféle néplélektani légkörszennyezés reménytelen áldozataivá tenni . . .

Vagy például a *múlt sérelmeinek, az ötven-, száz- és ezeréves etnikai degradált-ságoknak, elnyomottságnak vagy atrocitásoknak egyoldalúan felnagyított, akkurátus fölhánytorgatása*, az együttélés történelmi századaiból nem a tolerancia, nem a békés koegzisztálás, hanem az intolerancia és összeférhetetlenség példáinak tervszerű kiemelése és lobogtatása nem tősgyökeres populista instrumentum-e? Olyan tömeglélektani tudatmanipuláló eszköz, melynek gyakorlati rendeltetése annak köztudatba sulykolása, hogy „velük” pedig nem lehet tovább együtt élni, „őket” etnikai karanténba kell zárni, „tőlük” el kell szigetelődni, vagy ami még célravezetőbb: „őket” az anyaországukba (vagy ha az nincs: a nagyvilágba) kell toloncolni, megtisztítva saját „ősi földjeinket” e nem kívánatos, „etnikai gènejekben” csupán elnyomást, kizsákmányolást, asszimilálást, genocídiumra való hajlandóságot hordozó idegenektől . . . Mintha a vegyes lakosságú kelet-, közép- és dél-európai térségeken minden mai nemzet és minden mai kisebbség ősidőktől fogva és kivétel nélkül *más etnikumok* által lett volna kizsákmányolt, elnyomott, migrációkra és emigrációkra kényszerített, s véletlenül se *saját* uralkodó rétegeik, *saját* hatalmi politikájuk, *saját* osztályharcuk által is. (Tragikomikus kérdés: ha *minden* etnikumnak csakis a *más etnikumok* miatt volt ilyen sanyarú a történelmi múltja és közelmúltja a vegyes lakosságú mai régióinkban, akkor végtére is melyik volt közülük az elnyomó, a kizsákmányoló, az asszimilátor? S egy még közelebbi, vajdasági viszonylatban ma is időszerű, ám mindennemű komikumtól mentes, túlon túl komoly kérdés: vajon a titóizmusnak csakugyan egyik legfőbb interetnikai vétsége, főben járó bűne volt-e, vagy netán egyik taktikai és stratégiai erénye, hogy a második Jugoszlávia létrejöttékor nyomban „befagyasztotta” és tabu témává tette a délszláv népek és az első Jugoszlávia térségein élő nemzeti kisebbségek négy és fél éven át folyó egymást mérsárlásának szörnyű tényeit, adatait, „etnikai statisztikáját”? Hisz nem ez – ez is – volt netán a csaknem fél évtizedes, 1941 és 1945 közötti interetnikai vérengzéseknek s a velük kiváltott elviselhetetlen etnikai környezetszennyezésnek a valamelyest is tűrhető koegzisztálásra, majd a fokozatos – persze, hogy nem édeni! – interetnikai békességre való átváltásának egyik alapvető néplélektani előfeltétele? S vajon a mostani véres délszláv repríz befejezte után az emberileg (és animálisan) nagyjából hasonló hadviselési eszközöket alkalmazó szemben álló feleknek az lesz-e majd a legelső, tartós, vége nincs, örök időkre szóló történelmi és köztudatmanipuláló feladatuk, hogy könyvtárakra rúgó cikkekben és tárcákban, emlékiratokban és antimemoárookban, disszertációkban és ellendisszertációkban azt dokumentálják és „dokumentálják”, írják-írogassák és költsék-költögessék poétikus lendülettel, hogy milyen szörnyűségeket követett el e legújabb délszláv háborúban – a *másik fél*, és csakis az?)

Nem utolsósorban: *a mindent egy kártyára föltevés kisebbségpolitikai maximalizmusával* sem. Ami alatt azt értjük, hogy a „minden vagy semmi” házárdsztratégiája a kisebbségi létmodelltervezés és -követelés folyamatában sem látszik célravezetőnek, holott az elmúlt néhány évben a közéleti és zsurnalisztikai

megnyilatkozásainkban nem ritkán találkozhattunk ezzel is. Például olyan sarkított formában is, hogy hármass autonómia – vagy kollektív kivándorlás! (Elképzeltető, mennyire meghatódna és elérzékenyülne a kis- és nagyvilág egy ilyen „čarnojevići” maximalista gesztusunkon . . .) Mintha „csak” két elem realitása ama hármassból holmi bagatell vívmány lenne csupán az egyelőre mindenképpen illuzórikus, de a távoli-távoli jövőben is kérdéses harmadik – területi – autonómiaforma mellett. S mintha a mindenkori realpolitikák mindig is nem rendelkeznének reálalternatívákkal, ésszerű pótcélokkal és tartalék megoldásokkal.

Kivel?

Önmagunkkal. A saját fejfel gondolkodó, egyéni érdekük, személyi azonoságtudatuk, tulajdon személyiség szerkezetük determináltságában élő vajdasági magyar polgártársakkal. Az érdekvédelmi szervezetbe és más demokratikus pártokba tömörülőkkel és a rajtuk kívül állókkal, a kisebbségpolitikai törekvéseinkkel rokonszenvezőkkel vagy azok iránt jobbra közömbösökkel, a magán- vagy állami szektorban dolgozó földművesekkel, munkásokkal, iparosokkal, tisztviselőkkel, a műkedvelőkkel, a műkedvelő, tanügyi, irodalmi, tájékoztatósi, tudományos, művészeti és egyéb intézményeinkben és társulásainkban tevékenykedő vagy azoktól teljesen függetlenül is igen hasznos, kisebbségi fontossággal is bíró egyéni munkát végzőkkel. Más szóval: önmagunk, etnikumunk messzemenően népesebb „jobbik énjével”, a mindennapi létformájában is (és nem csupán szószátyár módra) demokratikus magatartású, interetnikai toleranciára és békés, tevékeny, dolgos nemzeti-nemzetiségi koegzisztálásra is kész nagy többségével. Mindennemű párt-, osztály- vagy fachszektarianizmus nélkül, csupán egyetlen szigorú „kizárólagosság” érvényesítésével: az egyelőre még „vad” neokapitalizmusba, avagy a még alaktalan, formátlan, amorf poszt-indusztriális társadalmi formációba és a csupán derengő Egyesült Európába amolyan „vadpopulizmussal”, „vadnacionalizmussal” és „vadsovinizmussal” sielő, valójában máris történelmi zsákutcába tévelyedett polgártársaink kis hányadának együttműködését megköszönve, azt egyértelműen elutasítva.

A más ajkú v a j d a s á g i a s vajdaságiakkal. Nevezetesen tartományunk őshonos és meghonosodott, az itteni természeti és társadalmi miliőbe spontánul beilleszkedett azon polgáraival, akik meggyőződésünk, tapasztalásunk szerint is rendelkeznek bizonyos közös regionális arculattal, táji-területi közös etnikai sajátosságokkal, azaz jobbra hasonló mentalitással is. Ami végső soron csakugyan e régió „földrajzi helyzetéből, természeti adottságaiból és a területén élő sokfajta nép és vallás évszázados együttéléséből” ered. S ami mindenekelőtt a Vajdaságban élő emberek évszázadok folyamán szakadatlan kölcsönhatásban álló kultúrájában és hagyományaiban, valamint a hosszú évszázadokon keresztül együtt élő, különböző vallású, nemzetiségű és más-más etnikai csoportokhoz tartozó emberek hasonló lelkiállapotában, mindenekelőtt toleranciájá-

ban, egymás kölcsönös megbecsülésében s a békés és termékeny együttélés készségében nyilvánul meg (miként a Vajdasági Klub már idézett dokumentuma is hirdeti). Hogy e legjobb értelemben vett „v a j d a s á g i a s vajdaságiság” nem kimondott jellegzetessége a „joghurtforradalmat” hathatós déli támogatással is véghez vitt, egy emlékezetes szociológiai fölmérés szerint főként újdonsült és a közelmúltban betelepedett vajdaságiaknak? S hogy ugyancsak nem a legelső néplélektani specifikuma a náluknál is újabb, a még mindig dúló délszláv háborúból ide sodródott polgártársak tömegeinek? S hogy a legjobb értelemben vett „vajdaságiassággal” bíró szerb, horvát, montenegrói, szlovák és más tartományi polgártársaink demokratikus, toleráns, további interetnikai együttműködést s nem csupán egymástól független egymás mellett élést szorgalmazó hangja ma még meglehetősen beleveszik a merőben más tartalmú hangzavarba? – Persze, hogy így van, persze, hogy jelenleg még ez az irreális „realitás”. De holnap és holnapután? Egy esetleges igazi demokratikus átalakulás, ösztársadalmi gazdasági, közjogi, kisebbségpolitikai stb. stb. megújulás után? Vagyis a modern európai régió ismérveivel bíró vajdasági civil társadalom objektív előfeltételeinek kibontakozása közben?

A hasonló gondolkodású délszláv és kisebbségi potenciális politikai szövetségeseinkkel. Mégpedig nemcsak tartományi, de köztársasági és szövetségi szinteken is. És közel sem csupán a hasonló irányultságú politikai pártok körében, de ugyanígy az alternatív politikai, művelődési és művészeti tömörülésekkel, a jelenleg még úgyszintén háttérbe szorított, demokratikus ellenzéki szorgalmazó szellemi műhelyekkel, a nemzetállami fanatizálásnak passzív rezisztenciával bár, de szívósan ellenálló vagy vele szemben legalábbis közönyösnek megmaradó, nem anacionális, ellenben az egyharmadnyi (?) nem délszláv állampolgárok jugoszláviai jelenlétét természetesen méltányló s a közös ittmaradást, az önazonosságban és békés koegzisztálásban való megmaradást szorgalmazó formális és informális csoportosulásokkal is. Meg természetesen: a munkahely, a szomszédság, az utca, a helyi közösség, a község – a legközvetlenebb társadalmi környezet – ugyanilyen beállítottságú polgár-egyedeivel úgyszintén. S mindebből következően mi lenne a gyakorlati teendő? – A magunkra maradást nem növelni különféle öntevékeny szélsőségesseinkkel, önelszigetelő és önmagunkkal szemben többletellenzenvet kiváltó megnyilatkozásaikkal, hanem igenis keresni a más ajkú természetes szövetségeseinket egyéni és közösségi létezésünk valamennyi szintjén, minden szegmentumában.

Nem csupán „mi és a demokratikus nagyvilág” s „mi és a demokratikus anyország”!

Azokkal együtt s nem kisebb fontosságudattal: „mi és a demokratikus kisvilág”!

Ami annyit tesz: „mi és az előbb-utóbb tovább demokratizálódó közvetlen – gazdasági, társadalmi, szellemi – életközegünk” együttesen is.